

Nr 3/1994

Upprivningsivarna

Staffan Ivarsson

Förord

Oppositionsledaren Ingvar Carlsson varnade i ett replikskifte med Gudrun Schyman, i en av riksdagens partiledardebatter, för alltför flitigt bruk av återställare. Detta sedan Gudrun Schyman manat honom att sluta upp bakom vänsterpartiets krav på upprivning av genomförda besparingar. Måhända borde Ingvar Carlsson rikta samma förmaning till de egna leden.

I en genomgång av socialdemokratins utspel visar civilekonom Staffan Ivarsson att socialdemokratins upprivningshot duggar tätt. Vårdnadsbidraget, husläkarlagen, skolpengen, förändringar i arbetsrätten och sänkta skatter är några exempel på beslut som partiet sagt sig vilja riva upp. Gemensamt för de åtgärder som socialdemokratin vänder sig emot är att de antingen syftar till att skapa bättre flexibilitet i ekonomin eller att öka den enskildes valfrihet.

Åtskilliga utspel kan ses som signaler om att partiet helst vill föra traditionell s-politik — med offentlig expansion och omfattande politisk styrning, men bakom upprivningshoten finns också ett mått av taktik, och det är lätt att finna exempel på motstridiga budskap. Sannolikt vill socialdemokratin undvika att alltför mycket binda upp sig, utan att för den skull missa tillfällena till retorisk polemik. Vid en eventuell s-seger ligger emellertid fältet öppet för svekdebatter.

Ingela Thaléns närmast klassiska uttalande *”Det är ett löfte att det är en målsättning som vi lovar att vi har som mål att arbeta för”*, får tjäna som illustration till risken med opportunistiska utspel.

Stockholm i mars 1994

Johan Andersson
Projektledare

Innehåll

Inledning.....	4
Vilseledande manövrar	5
Kritiken och hoten varierade	6
Upprivningsförslagen	7
Kommer (s) att riva upp?	12

Inledning

Den borgerliga regeringen tillträdde i september 1991 med en uttalad ambition att få fart på Sverige. Bakgrunden var att Sverige kommit att avvika från liknande länder inom OECD vad gäller ekonomisk tillväxt. Den period i Sveriges historia då den trendmässiga ökningen av BNP motsvarade 2 procent per år började bli ett minne blott, och ekonomisk stagnation tycktes bli ett normaltillstånd. Arbetslösheten ökade allt snabbare. Perioden mellan sommaren 1990 och sommaren 1991 ökade antalet arbetslösa med 100 procent, från 85 000 till 170 000. Debatten om krisens orsaker var vid denna tid inte särskilt livlig i Sverige, inte ens i borgerliga tidningar.

När socialdemokraterna den 10 januari 1991 lanserade sin sista budgetproposition, var man fast förvissad om att en vändpunkt skulle infinna sig. Den ekonomiska stagnationen skulle, enligt finansplanen, snart vändas till en uppgång. I partiledardebatten den 10 januari satsade man på sin upplagda strategi. Ingvar Carlsson ansåg att Carl Bildt genom sin svartmålning bidrog till att föra in Sverige i en depression. Han sa i sitt avslutande inlägg, som Carl Bildt inte hade replikrätt på, att Carl Bildt "står upp" för det mörka Sverige, eftersom Carlsson visste att Bildts enda chans att protestera mot detta påhopp var att ställa sig upp i riksdagsbänken. Under våren fortsatte emellertid den ekonomiska statistiken att visa hur Sverige var på väg utför.

Moderaterna och folkpartiet liberalerna valde att med hjälp av en grupp ekonomer producera ett program för varaktig tillväxt, *Ny start för Sverige*. Syftet var att, direkt efter ett maktskifte, sätta igång ett reformarbete där varje förändring, oavsett verksamhetsområde, harmonierade med målet om ett Sverige med ekonomisk tillväxt.

Förändringsförslagen lanserades under hösten 1991 i raskt tempo. Även riksdagsbehandlingen blev effektiv, sett med regeringens ögon. När det första riksdagsårets alla ärenden var behandlade, kunde media konstatera att regeringen fått igenom 99,5 procent av sina förslag, räknat i pengar.

Socialdemokraterna reagerade negativt på den nya politiken. I riksdagsdebatterna förklarade olika företrädare för partiet att den

nya regeringens politik var en konfrontationspolitik, och att allvarliga brott mot bl a skattereformen nu genomfördes.

Vilseledande manövrar

Ett oppositionsparti kan på olika sätt göra klart att partiet önskar föra en annan politik än den sittande regeringens. För det första kan exempelvis socialdemokraterna skriva motioner i riksdagen där avvikande meningar framförs. Ibland är den skrivna texten ett direkt uttryck för att partiet vill föra en annorlunda politik, ibland är motionen, med följande reservation i riksdagsutskottet, en ren teknik för oppositionspartiet att visa att man är missnöjd med politiken och att "allt" är fel.

Ett exempel på det senare är när nuvarande regering, hösten 1991, presenterade en proposition om förändrad organisation av dåvarande Byggnadsstyrelsen. Propositionen byggde på socialdemokratiska utredningar från tiden före maktskiftet. Eftersom (s) räknade med att (nyd) skulle rösta i enlighet med regeringens förslag, och (s) sannolikt bara önskade visa sitt misstroende mot regeringens förändringar i allmänhet, röstade de mot förslaget, som de alltså i princip var för! Problemet var att ny demokrati gjorde likadant. Partiet ändrade sig av olika skäl i sista stund, och den av socialdemokraterna och regeringen önskade förändringen bromsades. Det hela ordnade sig emellertid senare genom några extra turer i riksdagen.

Slutsatsen av detta är att det inte är självklart att vare sig en socialdemokratisk reservation eller ett faktiskt röstningsbeteende i kammaren kan tas som intäkt för en förväntad politik, i det fall partiet återkommer till makten 1994.

I riksdagens debatter förtydligas ofta de olika tekniska invändningar som framförts i motioner och utskottsreservationer. Riksdagens protokoll är därför en god källa att spåra intentioner eller faktiska avsikter i. Beteendet i riksdagen måste dessutom matchas med uttalanden från institutioner utanför riksdagen. Eftersom alla partier ägnar stor energi att kommunicera via tidningar, och andra medier, är dessa nödvändiga komplement för kartläggningen av vad socialdemokraterna sagt sig vilja riva upp om de återkommer till makten 1994.

Metoden i denna rapport är därför att genom sökning i riksdagens databaser, Affärsdata, TT:s databas, Nyhetsbyrån Direkts databas samt genom studier av rapporter och andra skrifter finna utfästelser, som kan användas för att förutse en eventuell socialdemokratisk regeringens politik.

Kritiken och hoten varierade

Direkt efter den borgerliga valsegern verkade socialdemokraterna närmast chockade över valförlusten. Den första månaden var kritiken ljum, men när propositionerna 1991/92:50 om tillväxtpolitiken och 1991/92:60 om skatterna lanserats i november 1991, började socialdemokraterna tala om att de skulle återställa skattereformen. Som motivation anfördes att de skattesänkningar som beslutats hotade att åter ge Sverige ett skattesystem som uppmuntrade till skatteplanering, samt att förändringarna i stort innebar att det skulle skapas ett Sverige med stora sociala skillnader.

Det var främst propositionen om sänkt skatt för näringsidkare m m som startade socialdemokraternas återkommande uttalanden om att de skulle riva upp olika förändringar som regeringen genomdrivit. I juni 1992 hade (s) vid ett flertal tillfällen i såväl riksdagens kammare som i pressen uttryckt det som sammanfattades i rapporten *Vart är Sverige på väg?* Där står: "Vi vill återställa skattereformen och bedriva en skattepolitik som gör att medborgarna får betala skatt efter bärkraft. De beslut som regeringen har genomdrivit om skattesänkningar för kapitalägare och höginkomsttagare bör därför omprövas." Detta kan ses som ett hot eller löfte om förändringar, låt vara att man skriver "bör". Det är för läsaren ställt bortom all tvivel att de menar allvar. Under den följande perioden fram till krisuppgörelserna (september-november 1992) ägnade sig socialdemokraterna åt att kritisera den förda politiken. Under de laddade månaderna hösten 1992 inträdde ett slags vapenvila, eftersom de avtal som slöts angående den ekonomiska politiken gjorde att tidigare utfästelser ofta blev onödiga. Med hänvisning till dessa förändrade förutsättningar är det i dag mest ändamålsenligt att studera vad socialdemokraterna sagt i frågan om återställningar, upprivningar m m efter krisuppgörelserna.

Upprivningsförslagen

Skolornas möjligheter att ge elever i grundskola betygsliknande omdömen slopas.

Den 2 december 1993 sade Lena Hjelm-Wallén (s) i riksdagen att socialdemokraterna kommer att göra allt för att riva upp beslutet om att ge "betygsliknande omdömen" redan från första klass. Socialdemokraterna reserverade sig mot beslutet i utbildningsutskottet med hänvisning till att det vore bättre med utvecklingssamtal.

Skolpengen slopas.

Den 15 september 1993 meddelade Lena Hjelm-Wallén (s) till TT att socialdemokraterna anser att skolpengsystemet måste bort, och att skolresurserna i stället ska fördelas efter de behov skolor och elever har.

Den 14 oktober 1993 försäkrade Birgitta Dahl (s) i en debatt i riksdagen att socialdemokraterna tänker riva upp skolpengen om de kommer till makten i nästa val. "Vi kommer att försöka bekämpa reformen till varje pris och vi ska reparera de övriga skador som gjorts."

Vårdnadsbidraget slopas.

Den 21 januari 1994 lovade Mona Sahlin vid en presskonferens att socialdemokraterna skulle riva upp beslutet om ett vårdnadsbidrag. "Vi tänker icke bidra till att finansiera ett vårdnadsbidrag. Under inga omständigheter."

Husläkarlagen slopas.

Den 27 maj 1993 sade riksdagsledamoten Hans Karlsson (s) i kammardebatten att husläkarreformen kommer att omprövas efter ett eventuellt regeringsskifte 1994. Socialutskottets ordförande Bo Holmberg (s) sade att det inte går att riva upp samtliga borgerliga beslut efter ett maktskifte, men att detta (husläkarreformen) ändå skulle behöva korrigeras.

Den 25 oktober 1993 uttalade Bengt Holgersson (s), utpekad som sjukvårdsansvarig i en eventuell (s)-regering, att socialdemokraterna kommer att riva upp husläkarlagen. "Att omedelbart upphäva alla delar i husläkarsystemet är inte möjligt. Det kommer att finnas civil -

rättsliga avtal mellan läkare och landsting som inte är tidsbegränsade. Våra experter håller på att reda ut hur den här frågan skall hanteras." Holgersson uttalade även att det var självklart att etableringsfriheten för allmänläkare skulle slopas.

Lagen om fri etablering för allmänläkare slopas.

Den 19 januari 1994 sade Bo Holmberg (s) med anledning av att han i riksdagen presenterade socialdemokraternas partimotion om hälso- och sjukvården: "Socialdemokraterna kommer att i regeringsställning upphäva lagen om fri etablering för specialistläkare. Detsamma gäller lagen om husläkare." Socialdemokraterna gör detta mycket tydligt i partimotionen genom att uttryckligen hemställa om att så ska ske.

Avkastningsskatten på bundet pensionssparande höjs från 9 till 15 procent.

Avkastningsskatten på kapitalförsäkringar och värdepappersfonder höjs från 20 till 30 procent.

Kapitalinkomstskatten sänks inte till 25 procent den 1 december 1995 enligt redan fattat riksdagsbeslut. Skatten förblir därmed 30 procent.

Bolagsskatten höjs från 28 till 30 procent.

Den 8 november 1993 skrev Ingvar Carlsson i en partimotion: "Beslutet om ett skatteavdrag för individuellt pensionssparande utan försäkringsinslag bör därför inte genomföras och riksdagens beslut rivas upp. Dessutom bör inte heller sänkningen av avkastningsskatten på pensionssparande genomföras. Beslutet att sänka kapitalinkomstskatten och begränsa ränteavdraget till 25 procent bör rivas upp ... Förslaget till anställningsstöd har dessvärre fått en dålig teknisk utformning. Riksdagen bör korrigera detta." Senare i samma motion: "Vi vill återupprätta skattereformens grundläggande principer: likvärdig beskattning av arbete och kapital, breda skattebaser, likformiga skatter och låga skatter ... Regeringen presenterar inom kort ett förslag till stora lättnader i aktiebeskattningen. Vi avvisar med skärpa dessa skattesänkningar."

Egenavgifter i sjukförsäkringen höjs:

Den 24 september 1993 sammanfattade Dagens Nyheter den socialdemokratiska partikongressens beslut om vad som ska ske i det fall partiet åter kommer i regeringsställning: "I slutskedet samlades

partikongressen kring beslutet att balansen i de offentliga finanserna ska återställas med hjälp av såväl utgiftsminskningar som höjda avgifter och skatter, utöver de inkomster som följer av ökad sysselsättning. Det var en viktig precisering, som innebär att socialdemokraterna numera är villiga till minskningar av de offentliga utgifterna. Kvar står emellertid att de också vill höja skatterna. Det gäller bland annat marginalsikten för höginkomsttagare ... Mer kontroversiellt i de egna leden blir nog kravet på ökade egenavgifter i socialförsäkringarna.”

Skatten på reavinst på aktier och andra finansiella instrument som beskattas enligt aktievinstreglerna höjs till 30 procent.

Den 7 december 1993 sade Göran Persson (s) till Nyhetsbyrån Direkt att det inte är självklart att socialdemokraterna river upp beslutet om slopad dubbelbeskattning om partiet vinner valet 1994.

Den 17 december 1993 meddelade Ingvar Carlsson i en debatt i riksdagen att socialdemokraterna skulle återställa grunderna i den stora skattereformen som regeringen ”är på väg att rasera”. Samma dag meddelade han Nyhetsbyrån Direkt att ”riksdagens beslut om slopad dubbelbeskattning och sänkt reavinstskatt på aktier rubbar skattereformens balans mellan arbete och kapital. Vi strävar efter att återställa balansen mellan skatt på kapital och arbete. Det tycker jag är ett mycket långtgående besked.” Nyhetsbyrån Direkt tolkar Carlssons uttalande: ”Eftersom socialdemokraterna har anklagat regeringen för att bryta mot skattereformen när dubbelbeskattningen slopas och reavinstskatten sänks, så kan uttalandet tolkas som att socialdemokraterna avser att riva upp åtgärderna.”

Den 25 januari 1994 skrev Ingvar Carlsson i partimotionen om skattepolitiken: ”Vi anser därför att mottagna aktieutdelningar åter ska tas upp som inkomst av kapital och därmed beskattas med 30 procent. I samband med avskaffandet av skatten på utdelningsinkomster halverades underlaget för beräkning av reavinst på aktier och vissa aktieliknande papper. Vidare beslöts att reavinst på aktie som ingick i underlaget för avkastningsskatt skulle reduceras till 80 (P-försäkring) respektive 65 procent (K-försäkring). När skatteplikten för mottagen utdelning återinförs så bör även dessa lättnadsregler avskaffas, liksom motsvarande lättnader för investmentbolag och

fämansbolag.”

Statsskatten för inkomster över brytpunkten höjs från 20 till 25 procent.
Den 8 september 1993 upprepade Ingvar Carlsson (s) i en stor inter-
vju i Veckans Affärer det tidigare framförda kravet om 5 procents
ökad inkomstskatt för dem som tjänar mer än 200 000 kronor per år.

Kvittningsrätt mellan olika förvärvskällor slopas.

Den 23 november 1993 presenterade socialdemokraterna sin skatte-
motion, som svar på propositionen om fortsatt reformering av före-
tagsbeskattningen. I denna motion skriver (s): ”Vi motsätter oss för-
slaget att tillåta kvittningsrätt för underskott i näringsverksamhet
mot tjänsteinkomster. Förslaget är ett viktigt brott mot en viktig
princip i skattereformen.”

*Förmögenhetsskatten slopas inte den 1 januari 1995. I stället presenteras
ett nytt system för uttag av förmögenhetsskatt.*

Arvsskatten höjs.

Gävoskatten höjs.

I partimotionen om skattepolitiken den 25 januari 1994 sägs: ”Den
socialdemokratiska regeringen redovisade ett förslag i departe-
mentspromemorian Reformerad förmögenhetsbeskattning. Detta bör
kunna tjäna som grund för en reformering av förmögenhets-, arvs-
och gävobeskattningen.”

Det generella anställningsstödet slopas helt eller delvis.

Förlängningen av provanställningen från 6 till 12 månader slopas

Den fackliga vetorätten mot entreprenadavtal återinförs.

*Reglerna om vidgade turordningskretsar, samt förändrade definitioner av
arbetsplats m m, ändras till det som gällde tidigare.*

Ökade möjligheter till visstidsanställningar slopas.

Medbestämmandelagen ändras till ursprunglig form.

Den 24 maj 1993 sade Allan Larsson (s) vid ett möte i Jönköping att
det blir omöjligt att riva upp alla församringar som regeringen Bildt
genomdrivit. ”Men på en punkt kan vi redan nu avge ett vallöfte —
en s-regering tar tillbaka församringar av arbetsrätten om de borger-
liga driver igenom en ny arbetsrättslagstiftning i strid med alla de
fackliga organisationerna.”

Den 2 juni 1993 gav Ingvar Carlsson följande löfte till ombuden på Kommunals kongress: "Genomför regeringen långtgående försämringar av arbetsrätten, då kommer en socialdemokratisk regering att riva upp det beslutet det första vi gör, det kan jag försäkra."

Den 9 juni 1993 uttalade Ingvar Carlsson i partiledardebatten samma dag att socialdemokraternas avsikt är att riva upp de förändringar i arbetsrätten som är "skadliga" för de anställda.

Den 13 oktober 1993 sade Göran Persson (s) i en kammardebatt att han skulle föra gammaldags ekonomisk politik om han blev finansminister i en ny socialdemokratisk regering. Inkomster och utgifter skulle behöva balansera, förtydligade Persson. Han angrep i debatten häftigt regeringens skattesänkningar för näringslivet. Persson poängterade att socialdemokraterna i fortsättningen skulle bli försiktigare med att lova att riva upp verkställda förändringar, förutsatt att det inte rörde sig om principiellt vidriga beslut. Persson sade: "Ett av de verkligt principiellt viktiga områden som regeringen nu attackerar är arbetsrätten." Göteborgsposten tolkade det som att Persson tonade ner tidigare utfästelser om att verkligen riva upp genomförda förändringar.

Den 25 januari 1994 skrev Ingvar Carlsson i partimotionen om den ekonomiska politiken: "Vi vill återställa de försämringar av arbetsrätten som regeringen genomfört." Samma dag preciseras socialdemokraternas intentioner på det arbetsrättsliga området i partimotionen om arbetsmarknadspolitiken: "Vi anser därför att de genomdrivna försämringarna av reglerna i medbestämmandelagen och anställningsskyddslagen snarast bör rivas upp av riksdagen. Likaså bör reglerna om in- och uthyrning av arbetskraft förändras. Vidare bör ett utökat inflytande ges de anställda i samband med företagsförvärv genomföras, liksom i koncerner ... EU:s direktiv rörande dessa frågor bör omsättas i svensk lag och de deltidsanställdas rättigheter förstärkas. Riksdagen bör därför återställa 5, 6 och 22 paragrafen om anställningsskydd samt lagen om medbestämmande i arbetslivet i den lydelse lagen hade 31 december 1993."

AP-fonderna ges ökade rättigheter att förvärva andelar i svenska företag.

Den 26 augusti 1993 talade Göran Persson inför socialdemokraternas småföretagarriksdag: "De nya riskkapitalbolagen Atle och Bure kommer ni aldrig att få någon glädje av." Persson förespråkade i

stället att man skulle använda en del av AP-fondernas medel till riskkapital.

Den 25 januari 1994 skrev Ingvar Carlsson i den näringspolitiska partimotionen att försäljningen av statliga tillgångar skall upphöra: "Riksdagen bör återkalla det bemyndigande som gavs i slutet av 1991." Dessutom sägs om AP-fonderna: "AP-fonderna bör ges rätt att placera ytterligare 10 Mdr kronor i aktier. Denna utökade placeringssrätt bör uttryckligen gälla aktieköp i mindre och medelstora företag.

Kommer (s) att riva upp?

I upprivningskalendern framgår att socialdemokraterna varit förhållandevis konsekventa i sitt motstånd mot genomförda förändringar i riksdagen. Rent generellt kan noteras att de intagit en försiktigare ton i takt med att valet närmar sig, samtidigt som de preciserat sig vad gäller ett antal beslut om upprivning. Detta är inte ett självklart beteende för ett oppositionsparti.

Man kan säga att partiet konsekvent visat allmän vilja att "återställa" åtgärder vidtagna av regeringen, men att det är möjligt att spåra inkonsekvens vad gäller delförslagen inom respektive område. Man har exempelvis från och med hösten 1991 vidhållit att skattereformen skall återställas. Detta gäller emellertid inte de olika förslag som skattereformen kan sägas ha bestått av. Den 7 december sade, exempelvis, Göran Persson att det inte var självklart att dubbelbeskattningen på aktier skulle rivas upp. Ingvar Carlsson meddelade dock den 17 december att så skulle ske.

Ett annat exempel på ett område där socialdemokraterna varit konsekventa vad gäller helheten men otydliga när det gäller delområdena är arbetsrätten. Allan Larsson sade den 24 maj att de förändringar som är skadliga för de anställda ska rivas upp. Ingvar Carlsson sade den 2 juni att långtgående försämringar av arbetsrätten ska rivas upp. Göran Persson sade den 13 oktober att verkligt principiella beslut ska rivas upp. Han nämnde explicit arbetsrätten som exempel på detta. Arbetsrätten har, vilket exemplen ovan visar, behandlats övergripande enhetligt. Allmänheten har inte kunnat missta sig om riktningen på socialdemokraternas förslag. Men när det gäller delförslagen har det varit svårare. Först den 25 januari

presenterades en förhållandevis tydlig redogörelse över de arbets -
rättsliga frågorna.

Fram till tidpunkten för presentationen av de stora partimotioner -
na om arbetsmarknads-, närings-, skatte- samt den ekonomiska po -
litiken (25 januari 1994) förekom, som nämnts ovan, viss inkonsis -
tens vad gäller delområdena. Man kan emellertid hävda att det inte
förrän vid denna tidpunkt funnits anledning att samlat ta ställning
till "helheten", just lagom till inledningen av valåret 1994.

Efter en genomläsning av samtliga partimotioner, som är rele -
vanta för den breda ekonomiska politiken, framstår det som uppen -
bart att socialdemokraterna strävat efter att dels visa upp exempel
på borgerliga riksdagsbeslut som kan komma att rivas upp i händel -
se av ett regimskifte i september 1994, och dels att formulera sig, el -
ler faktiskt ändra politikens inriktning så att (s)-positionen närmat
sig den borgerliga i ett flertal väsentliga frågor, Partiet har vidare
varit noga med att inte lova att riva upp beslut som skulle "vara di -
rekt omöjliga", faktiskt eller mediamässigt.

I det sistnämnda fallet har exempelvis socialdemokraterna valt att
inte begära att det individuella pensionssparandet i bank skall slo -
pas. Den 8 november skrev socialdemokraterna i en partimotion till
riksdagen att det individuella pensionssparandet skulle rivas upp,
men efter att beslutet vid årsskiftet börjat gälla, har socialdemokra -
terna valt att inte kräva en upprivning. Denna förändrade attityd
motiveras med att näringsliv och enskilda individer har "investerat
fast sig" och/eller i övrigt ställt in sin planering i enlighet med det
nya systemet. Även när det gäller husläkarsystemet kan man notera
(s)-märkta uttalanden om att det är angeläget att visa respekt för in -
gångna civilrättsliga avtal. Detta kan sägas vara ett uttryck för en
ökad förståelse för de olika marknadernas krav.

Min bedömning är att socialdemokraterna nu vinnlägger sig om
en "ren" period fram till valet, där ambitionen är att lagt kort skall
ligga. De texter som lanserats i den allmänna motionsperioden
kommer troligen att ligga fast.